

Sungur Savran

Lisans eğitimini siyasal bilim, doktorasını iktisat dallarında yaptı. 1973-83 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde önce asistan, daha sonra yardımcı doçent olarak görevde bulundu. 1983'te YÖK'ü ve 1402 sayılı yasaya dayanılarak çeşitli öğretim üyelerine iş-ten el çektirilmesini protesto ederek üniversitedeki görevinden ayrıldı. Değişik zamanlarda yurtdışında çeşitli üniversitelerde araştırma ve misafir öğretim üyeliği yaptı. Birçok sendikanın işçi eğitim programlarına ve kitle örgütlerinin eğitim faaliyetlerine eğitmen olarak katkıda bulundu. *Yapıt, 11. Tez, Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyeliğinde bulundu. *Özgür Gündem* geleneğinde yayınlanmış çeşitli gazetelerde uzun süre düzenli köşe yazıları yazdı (1993-2004). Son yıllarda İstanbul Okan Üniversitesi'nde çeviri dersleri vermektedir. *Geçek* gazetesinde köşe yazarı, *Devrimci Marksizm* dergisinin yayın kurulu üyesi, Devrimci İşçi Partisi Genel Başkanıdır.

Yayınlanmış kitapları şunlardır:

Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1 (Kardelen, 1992; Yordam Kitap, 2010, 2011, 2016 ve 2022).

Avrasya Savaşları (Belge Yayınları, 2001).

Kod Adı Küreselleşme (Yordam Kitap, 2008, 2011, 2022).

Üçüncü Büyük Depresyon (Yordam Kitap, 2013, 2022).

Marksistler Cilt I: Teori ve Pratik Birliğine Doğru (Yordam Kitap, 2022).

Marksistler Cilt II: Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınava (Yordam Kitap, 2022).

Dünya Kapitalizminin Krizi (Nail Satlıgan ile birlikte, der., Alan Yayıncılık, 1987; Belge Yayınları, 2009).

Kapital'in İzinde (Nail Satlıgan ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, Yordam Kitap, 2012).

Marksizm ve Sınıflar (Kurtar Tanyılmaz ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, der., Yordam Kitap, 2014 ve 2015).

The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey ve The Ravages of Neo-Liberalism: Economy, Society and Gender in Turkey (Neşecan Balkan ile birlikte, der., Nova Science Publishers, 2002). Bu iki kitabın Türkçeleri 2004 yılında Metis Yayınları tarafından *21. Yüzyılda Türkiye* (2 cilt) başlığıyla yayınlanmıştır.

SUNGUR SAVRAN

KOD ADI
KÜRESELLEŞME

21. YÜZYILDA EMPERYALİZM

Genişletilmiş 3. Basım

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 52 • Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm
Sungur Savran • ISBN 978-9944-122-42-9 • *Düzelme*: Mehmet Tayak
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Eylül 2008 • *İkinci Basım*: Kasım 2011
Genişletilmiş *Üçüncü Basım*: Ocak 2022
© Sungur Savran, 2008-2022 © Yordam Kitap, 2008-2022

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SUNGUR SAVRAN

KOD ADI
KÜRESELLEŞME

21. YÜZYILDA EMPERYALİZM

*Yonca'ya,
bu kitabın sayfalarında
gizlenen emeđi
ve meşakkati için*

İÇİNDEKİLER

ÖDÜNÇ ALINMIŞ BİR ÖNSÖZ	11
ÜÇÜNCÜ BASIMA GİRİŞ	
“KÜRESELLEŞME”DEN KÜRESİZLEŞMEYE... VE FAŞİZME	13
GİRİŞ	33
“KÜRESELLEŞME” EFSANELERİ	39
BÖLÜM 1	
“KÜRESELLEŞME” NEDİR?	41
BÖLÜM 2	
ULUS DEVLETİN SONU MU?	49
EMPERYALİZM	73
BÖLÜM 3	
EMPERYALİZMİN SONU MU?	75
BÖLÜM 3'E EK	
KLASİK EMPERYALİZM TEORİLERİ	94
BÖLÜM 4	
EMPERYALİST AŞAMANIN TARİHSEL ANLAMI	112
“KÜRESELLEŞME”NİN GERÇEK DÜNYASI	121
BÖLÜM 5	
“KÜRESELLEŞME”NİN DİNAMİKLERİ	123
BÖLÜM 6	
AB: “KÜRESELLEŞME”NİN CENNETİ Mİ, YENİ BİR EMPERYALİST ODAK MI?	135
BÖLÜM 7	
“KÜRESELLEŞME” KAÇINILMAZ MI?	146
BÖLÜM 8	
BİR BÜTÜN OLARAK “KÜRESELLEŞME” VE EMPERYALİZM	163
BÖLÜM 9	
KÜRESELÇİLİĞİN POLİTİK ANLAMI	173

SOLUN “KÜRESELLEŞME” KAVRAYIŞSIZLIĞI	181
BÖLÜM 10	
ULUS-ÖTESİ SOLCULUĞUN TEORİSİ:	
İMPARATORLUK’UN ELEŞTİRİSİ	183
BÖLÜM 11	
KÜRESELÇİLİĞE ULUSALCI TEPKİ	208
BÖLÜM 12	
LENİN’İN EMPERYALİZM TEORİSİ AŞILDI MI?	224
EMPERYALİZM VE AZGELİŞMİŞLİK	269
BÖLÜM 13	
AZGELİŞMİŞLİK TEORİLERİNİN ELEŞTİRİSİ	271
BÖLÜM 14	
EŞİTSİZ VE BİLEŞİK GELİŞME	290
“KÜRESELLEŞME” DÖNEMİNİN POLİTİKASI	303
BÖLÜM 15	
“KÜRESELLEŞME”NİN SİYASİ ÜSTYAPISI OLARAK	
YENİ DÜNYA DÜZENİ	305
BÖLÜM 16	
AVRASYA’NIN DİNAMİKLERİ	324
EMPERYALİZMİN ALTERNATİFİ NE?	333
BÖLÜM 17	
MİLLİYETÇİLİK Mİ, ENTERNASYONALİZM Mİ?	335
BÖLÜM 18	
ULUSLAR ARASINDA DEMOKRASİ İÇİN BİR PROGRAM TASLAĞI	366
SONUÇ	372
İSİM DİZİNİ	379

ÖDÜNÇ ALINMIŞ BİR ÖNSÖZ

Yoksul için şiir. Var olabilmek ve var oldukça bizi yüceltecek bir evet diyebilmek için, günlük ekmek kadar, dakikada on üç kez solumamız gereken hava kadar gerekli şiir.

Darbeler altında yaşıyorsak, kim olduğumuzu söylememize bile izin vermiyorlarsa neredeyse, şarkılarımız kusursuz olamaz, bir süs olamaz. En derine dokunuyoruz çünkü.

Lânet olsun tarafsızlar için kültürel bir lüks gibi yaratılan şiire! O tarafsızlar ki ellerini yıkayıp sırtlarını döner sıvışırılar. Lânet olsun kir içinde kalacak kadar taraf tutmayan şiire!

...

Damla damla damıtılmış bir şiir değil bu. Güzel bir ürün değil. Olgun bir meyve değil. Hepimizin soluduğu hava gibi bir şey ve biz içine bir şeyler taşıdıkça büyüyen bir şarkı.

Bunlar hepimizin kendimize ait hissederek tekrarladığımız sözcüklerdir, hızla yayılırlar. Söylenip unutulmazlar. En gerekli sözcüklerdir: Adı olmayan. Bunlar gökte çığlıktır, yerde ise eylem.

GABRIEL CELAYA

(İspanya, 1911-1981)

“Şiir Gelecekle Yüklü Bir Silahtır” başlıklı şiirinden

ÜÇÜNCÜ BASIMA GİRİŞ

“KÜRESELLEŞME”DEN
KÜRESİZLEŞMEYE... VE FAŞİZME

BİR DUVARDAN DİĞERİNE

1990’lı ve 2000’li yıllarda, daha kesin tarihler vermek gerekirse Berlin Duvarı’nın çöktüğü 1989 ile “küresel finans krizi” olarak anılan olayla birlikte kapitalist dünyanın derin bir ekonomik krizin pençesine düştüğü 2008 arasındaki iki on yıl boyunca dünya bir gaflet dönemi yaşadı.

“Tarihin sonu” safsatası bu döneme ait. Her mücadele bitmişti güya, gelecek kesinlikle kapitalizmin ve liberal demokrasininindi. “Esneklik” efsanesi, hele hele bu adla anılan önlemlerin işçi sınıfının lehine olduğu yalanı bu döneme aitti. Şimdi bütün ülkelerde işçi sınıfı “esneklik” dendi mi kızgın boğa kesiliyor. “Sabancı’ya vereceksin, bak nasıl çalıştırıyor” aldanması, yani özelleştirme düşkünlüğü bu dönemin hâkim düşüncelerinden biriydi. 2008’den sonra kapitalist dünya uçurumun eşiğine gelince bankalar kamulaştırılmaya başladı. “Monetarizm” bu dönemin gözde iktisat okuluuydu. Sonra kriz başlayınca eskinin en katı monetaristleri “miktar genişlemesi” adı altında utanmazca karşılıksız para basmaya başladı. Washington Mutabakatı anayasaydı, yani neoliberalizm, piyasanın üstünlüğü, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” tartışılmaz dogmaydı. Şimdi gümrük duvarları mı istersiniz, yoğun kamu yatırımları ile ekonomiyi canlandırma çabaları mı.

Ama bütün gafletin anası “küreselleşme” tapınmasıydı. Ulusal devletlerin sonu gelmişti. Dünya pürüzsüz şekilde bütünleşmişti. Amerika’da *New York Times* köşe yazarı Thomas Friedman adında bir yazar çoksatar kitabına *Dünya Düzdür* başlığını koyuyordu. Kitap Türkçede de en son gördüğümüzde 7. baskısını yapmıştı. Üstelik “küreselleşme”den geri dönüş yoktu. Her şey teknoloji tarafından belirlendiği için “küreselleşme” kaçınılmazdı. Bizde bir aydın “mevsimler gibi” diye ekliyordu. Başka bir aydının kitabının kapağına konulan grafik bir elma gibi soyulan bir dünya resmi canlandırılıyordu. Dünya kabuk değiştiriyordu! Bütün toplantılar “küreselleşme”ye övgü ile başlıyordu. Neredeyse bütün akademisyenler kitaplarına, makalelerine “artık dünya küreselleşti” diye giriş yapıyordu. Çoğu “küreselleşme” taraftarı olmuştu, bunu yadırtan “çağın gerisinde kalmış” sayılıyordu. Milliyetçi dürtülerle karşı olanlar vardı ama onlar da “küreselleşme”nin gerçek olduğunu kabul ediyor, sadece karşı çıkılması gerektiğini söylüyorlardı.

Sonra Trump geldi, Meksika sınırına duvar dikmeye girişti. Bu duvar yetmiyorsa Trump’ın sadece Çin’e değil Avrupa’daki ve NAFTA adını taşıyan serbest ticaret bölgesindeki ortaklarına karşı da getirdiği gümrük vergileri, “küreselleşme” gafletine karşı bir meydan okumaydı, “küreselleşme”cilerin yüzüne fırlatılmış bir eldivendi. Trump yalnız değildi. Brexitçiler vardı. Avrupa ülkelerinde milliyetçilik ve ırkçılık alabildiğine yükseliyordu. Daha beş-on yıl önce “küreselleşme kaçınılmazdır, geri dönülmez bir değişim yaşıyoruz” diyenler dut yemiş bülbüle döndü. Hiçbir toplantı “küreselleşme” hazretlerine temenna ile açılmaz oldu. “Küreselleşme” sözcüğü dillerden düştü, kimse onun yüzüne bakmaz oldu, boynu kırık bir köşede kala kaldı.

Bir duvardan (Berlin) ötekine (Meksika) uzanan dönemin sonunda modern tarihin en büyük gafleti olarak anılabilecek ideolojik hayal gömüldü.

Bütün dünya iki on yıl boyunca böyle bir hayalin ya da hayaletin peşinden koştuysa ve “küreselleşme” yeni bir din gibi yayıldıy-

sa ideolojinin insanları nasıl şaşırtabileceği açıkça ortaya çıkıyor. Yalnızca Marksistler, Berlin Duvarı'nın çökmesinden itibaren o çok aşığılanan ideolojinin ve teorinin taraftarları, bu ideolojik tavrın peşine düşmediler.

"KÜRESELLEŞME" EFSANESİ

Elinizdeki kitabın bütün amacı ilk yayınlandığı andan (2008) itibaren "küreselleşme" kavramının bir büyük teorik efsane, bir zavallı ideolojik "yanılsama" olduğunu sergilemek, soldaki bütün moda liberallerin, en belirgin olarak *İmparatorluk* başlıklı kitaplarında Hardt ile Negri'nin ileri sürdüğünün tersine dünyanın hâlâ emperyalist çağda yaşamakta olduğunu ortaya koymaktı. Pratik gerçeklik bizi utandırmadı. Tarih bu kitabın ana tezlerini bütünüyle doğruladı.

Bizce, "küreselleşme" kavramı asla bir efsane olmaktan öteye geçmedi. Birçok okurumuz bu görüşümüzü elinizdeki kitabın yayınlanmasından çok daha önceden, 1990'lı yılların başından, yani kavramın geniş ölçekte tartışılmaya başlamasından itibaren savunmakta olduğumuzu biliyor. Bu giriş yazısının ana amacı, "küreselleşme" konusundaki görüşümüzü özet olarak ortaya koyduktan sonra bu düşüncüyü pratiğin denek taşında sınamak olacak.

Küreselleşme kavramına ve teorisine başlangıçtan itibaren yönelttiğimiz eleştiriler şöyle özetlenebilir:

Üçüncü Büyük Depresyon'un dünya üzerine bir felaket gibi çökmesinden önceki dönemde, geniş bir ideolojik yelpazede küreselleşme kavramı oybirliğiyle şu dört önerme temelinde ele alınıyordu: (1) Küreselleşme yeni teknolojilerin kaçınılmaz bir ürünüdür. (2) Yani önüne geçilemez ve geriye çevrilemez bir olgudur. (3) Ulus devlet ekonomi alanında bütünüyle anlamsız ve işlevsiz bir birim haline gelmiştir. (4) Emperyalizm çağı sona ermiştir.

Elinizdeki kitabın ilk iki basımında bu önermelerin her birini çürütmüş bulunuyoruz. Okur kitabı bir bütün olarak incelediğinde bu söylediğimizin doğruluğunu kendisi görebilir.

Ancak daha şimdiden okurun dikkatini iki noktaya çekmek istiyoruz. İlk nokta şudur: Küreselleşme denen sürecin teknoloji tarafından belirlendiği fikrine karşı çıkarken elbette taşımacılık (konteynerleşme, jet motorlu uçaklar, otoyollar vb.) veya iletişim alanında (dijitalizasyon, telekomünikasyon vb.) ortaya çıkan yeni teknolojilerin ekonominin birçok dalında uluslararasılaşmayı *kolaşlaştırdığını* yadsımıyoruz. Karşı çıktığımız, bu teknolojilerin etkisinin dolaylımsız, otomatik ve engellenemez bir karakter taşıdığıdır. Uzun uzun anlatıyoruz ki, şayet devletlerin dış ticaret, finans, ödemeler dengesinin sermaye hesabı ve ulusal para biriminin konvertibilitesi, yabancı sermaye ve benzeri konularda aldığı açık bir inisiyatife dayalı “liberalizasyon” kararları olmasaydı “küreselleşme” diye bir şey olmazdı.

Hepimizin üzerine koskocaman bir ideolojik çöplüğün yıkıldığı otuz yılın sonunda, çoktarafli uluslararası finans kuruluşları mimarisinin en önemli bileşenlerinden biri olan BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası) bizim tarafımıza geçmiş durumda (insanın, “aklı başına gelmiş durumda” diyesi geliyor):

Küreselleşmenin ardındaki *en önemli faktör* muhtemelen korumacı tedbirlerdeki azalmadan gelmiştir. Gerçekten de birkaç merkez bankasının sunuşunda ihracata dayalı büyüme modellerinin ithal ikamesine ağır basmış olduğu konusunda bir oybirliğine işaret ediliyor. (...) Asya’daki birçok yükselen piyasa ülkesi, ta 1960’lı yıllarda ihracata dayalı büyüme modellerini seçmiş, ekonomilerini açmış ve yüksek büyüme hızlarına ulaşmış bulunuyor. Buna karşılık Latin Amerika’da dış ticaret alanında liberalizasyon geç geldi. (...) Yaşanan deneyimlerdeki bu farklılaşma, düzenleme engellerinin [korumacılığını] kaldırılmasının küreselleşmenin *ana kaynağı* olduğunu düşündürüyor.¹

1 BIS, a.g.y., s. 14-15. Vurgu sonradan. “Birkaç merkez bankasının sunuşu” referansı bu metnin çok yüksek sayıda ülkenin merkez bankalarının BIS tarafından düzenlenmiş bir sempozyumda yaptığı sunuşlara yazılmış olan genel giriş olmasındandır.

İkinci nokta, “küreselleşme”nin kaçınılmazlığı ve geri çevrilemezliği iddiası ile ilgilidir. O aşamada yüksek sesle savunulan, küreselleşmenin bir silindir gibi durdurulamaz biçimde zemini eski dönemin bütün kalıntılarından temizleyeceği ve hiçbir şeyin bunu engelleyemeyeceği fikriydi. Bizim bir yazımızda buna cevaben söyledığımız şu olmuştu:

“Küreselleşme” (...) kaçınılmaz olmadığı gibi öylesine çelişkilerle doludur ki, çok da uzak olmayan bir gelecekte çökmesi muhtemeldir. (...) Bu çelişkiler en azından üç küme içinde toplanabilir: Birincisi, dünya ekonomisinin “küreselleşme” çağına özgü çelişkileridir. (...) Kapitalist dünya ekonomisinin uzun dalğanın durgunluk evresinden geçmekte olduğu, bütün ekonomik birimlerin bir borç ve kredi denizinde yüzdüğü gerçeği dikkate alındığında, ulusal olanla uluslararası olanın diyalektiği sürekli bir *finansal çöküş ve klâsik türde bir depresyon* tehdidi yaratır. (...) Böyle bir genel finansal çöküşün olabilirliğinin meydana çıkması halinde, dünya ekonomisinin yeniden birbirine düşman bloklara bölüneceği şüphesizdir. Böyle bir bölünme, “küreselleşme” *stratejisinin tamamen sona ermesi anlamına gelecektir.*²

Sözü edilen yazı 2004’te yayınlanmıştı. Yalnızca dört yıl sonra, 2008’de (Amerika’da daha da erken, 2007’de) finansal çöküş gerçekleşti ve bunun sonucu da, yukarıdaki alıntıda öngörüldüğü gibi, bir büyük depresyonun tetiklenmesi ve dünya ekonomisinin “küreselleşme”ye son verecek tedrici parçalanması oldu.

2 Sungur Savran, “Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni: Emperyalizmin ve Savaşın Yeni Dinamikleri”, Alan Freeman & Boris Kagarlitsky (haz.), *Küreselleşmenin Krizi*, çev. İbrahim Yıldız-Bahar Kara, İstanbul: Yordam Kitap, 2008 içinde. (Bizim yazımızın çevirisi Tuncel Öncel’e aittir. Ayrıca tarafımızdan gözden geçirilmiştir.) Vurgular sonradan. Bu yazının orijinali İngilizce olarak kaleme alınmış ve İngilizcede 2004’te yayınlanmıştı. Metinde bu yüzden yazının 2004’te yazıldığını söylüyoruz. Bizim bir yazımızın başka biri tarafından Türkçeleştirilmesi de bunun ürünüdür.

KÜRESELÇİLİK

Böylece tumturaklı “küreselleşme” kavramının, daha doğrusu koskoca “küreselleşme” teorisinin bir efsane olduğunu ve hayatın gerçek pratiğinin kayalıklarında paramparça olduğunu görmüş oluyoruz. Peki ama insanlık bir bütün olarak neden bu hayaletle uğraştı? Bu sadece bir yanılısma mı idi? Kötü niyetli herhangi bir düşünürün zihninin ürünü müydü?

Elbette değil. İdeolojiyi, tek tek insanların kafasındaki yanılıs-malardan, halüsinasyonlardan, fantezilerden ayıran, bir *gerçekliği* çarpıtılmış biçimde, bazen baş aşağı dönmüş tarzda, bazen eğri büğrü şekilde yansıtması, böylece büyük kitleleri yanıltmasıdır. “Küreselleşme” ideolojisinin ardında da 1990’lı ve 2000’li yıllarda uluslararası burjuvazinin işçi ve emekçi sınıflara karşı giriştiği ağır taarruzun temsili ve savunusu vardı. “Küreselleşme” bir hâkim sınıf silahıydı.

Hatırlatmak gerekirse, kapitalist dünya ekonomisi 1970’li yılların ortasından itibaren uzun vadeli bir kriz dönemine girmişti. Uluslararası burjuvazinin buna yanıtı 1979-81 aralığından itibaren neoliberal ekonomi politikası stratejisi oldu. Ne var ki, neoliberalizm, ekonomilerin liberalizasyonunu, yani piyasa ve kâr mantığının dizginsiz hâkimiyetinin sağlanmasını ancak tek tek ulusal ekonomiler düzeyinde gerekçelendirebiliyordu. Bu büyük bir sorun yaratıyordu: Birçok ülkede birçok toplumsal güç, en başta işçi sınıfı örgütleri ama aynı zamanda milliyetçi güçler bu yaklaşıma karşı çıkıyor, direniyordu. İşte “küreselleşme” teorisi bu direnişi kırmanın ideolojisi olarak işlev görebilecek bir çerçeve oluşturduğu içindir ki bu kadar destek ve kabul gördü.

Artık dünya değişmişti. Yukarıda anlattığımız gibi, “küreselleşme” teorisine göre teknolojik gelişmelerin dolaysız etkisi altında ulusal sınırların hiçbir anlamı kalmamıştı. “Küreselleşme” kaçınılmaz olduğuna göre, ekonomi politikası yoluyla belirli bir ulusal özerklik sürdürmeye çalışmak hem beyhude idi, hem de dolayısıyla geri kafalılık. Dünya ekonomisiyle dizginsiz biçimde bü-

tünleşmek, eskisi gibi tehlikeli değildi çünkü emperyalizm bitmiş, karşılıklı bağımlılık başlamıştı. Bu iddiaların neden böylesine şehvetle ileri sürüldüğü şimdi anlaşılıyor olmalı. "Küreselleşme" teorisi en başta her ülkenin işçi sınıfının ve örgütlerinin, onun ardından emperyalizmle derdi olan diğer bütün güçlerin ideolojik olarak silahsızlandırılması ve teslim olması için geliştirilmiş bir ideoloji idi.

Uluslararası burjuvazinin krizi 1970'li yılların ortalarında patlak verdiği, neoliberalizm ise 1980'li yılların başından itibaren yayılmaya başladığı halde, "küreselleşme" ideolojisinin hâkimiyetinin kurulması için neden 1990'lı yılların başını beklemek gerekti? Çünkü başta Sovyetler Birliği olmak üzere, bürokratik olarak yozlaşmış olsa da işçi devletlerinin varlığı, "küreselleşme" kavramının inandırıcılığını sarsan bir gerçeklikti. İnsanlığın üçte biri kapitalizmin karşısında bırakın piyasa mantığına teslim olmayı, sermayenin işgücünü sömürmesine dahi izin vermeyen bir karşı gerçeklik oluşturuyordu. Bu gerçekliğin 1989'dan itibaren ya açık çöküş süreçleri sonucunda ya da Çin ve Vietnam örneklerinde olduğu gibi içten içe çözülmesi ve kapitalist restorasyonun (kapitalizmin yeniden tesisinin) hızla ilerlemesi, "küreselleşme" teorisinin önünü açıyordu. Tabii, bu çöküş aynı zamanda uluslararası işçi sınıfı saflarında yarattığı büyük demoralizasyon ve dünya çapında sosyoekonomik sorunların kolektif çözümüne olan inanca vurduğu darbe sayesinde büyük işçi-emekçi kitlelerinin ve onların bağlı olduğu örgütlerin "küreselleşme" efsanelerine karşı psikolojik ve ideolojik bakımdan korunmasının olanaklarını da sarsıntıya uğratiyordu.

Yani "küreselleşme" bir efsane idi ama onu savunanların oluşturduğu cephe gerçek dünyada bir güçtü. Bu güce "küreselcilik" adını vermek en doğrusudur. Bir akım ve bir cephe olarak küreselciliğin (bu sözcüğü tırnak içine almak gerekmiyor, çünkü bu ötekinden farklı olarak uydurma değil) amacı uluslararası işçi sınıfının ulusal bileşenlerini rekabet içine sokarak hakları, mevzileri, kazanımları bakımından aşağıya doğru bir yarış başlatmaktı. En özlü biçimde ifade edilecek olursa, *küreselcilik tek tek ülkelerdeki*

yedek sanayi ordularını bütün dünyanın sermayesi için birleşik bir yedek sanayi ordusu haline getirmeyi amaçlayan bir siyasi strateji idi.

2008’de sadece bir ideoloji ve teori çökmedi. Aynı zamanda, bu strateji, bu gerçek güç ağır, muhtemelen ölümcül bir yara aldı.

KÜRESİZLEŞME

Küresel finans krizini izleyen dönemin, yani Üçüncü Büyük Depresyon döneminin çok önemli bir olgusu genellikle “küresizleşme”³ olarak anılan süreçtir. Bu çok açık bir eğilimdir ama önemi yeterince vurgulanmamıştır, yeterince araştırmaya konu olmamıştır.

“Küreselleşme” olarak anılan ve göklere çıkarılan sürecin ekonomik alanda, aralarında uluslararası ticaret, doğrudan yabancı yatırım, portföy türü yatırım, uluslararası kredi akımları ve benzeri başka finans akımları, uluslararası düzeyde şirket evlilikleri ve satın almalar bulunan her türden uluslararası ekonomik faaliyetin, bir yandan da kültür, turizm, göç ve uluslararası düzeyde başka tür nüfus hareketlerinin hızlı artışına yaslandığı bilinen bir şey. Üçüncü Büyük Depresyon, aynen kendinden önceki 1930’lu yılların Büyük Depresyonu gibi, bütün bu büyüklüklerin hızla gerilemesine ve ardından günümüze kadar hissedilir bir durgunluğa düşmesine, hatta bazı alanlarda daha da daralmasına tanık oldu.

Dünya ticaretinin depresyonun başlamasından sonra baş aşağı düştüğü konusunda herhangi bir kuşku olamaz. 1930’lu yılların Büyük Depresyon’unun başlamasından itibaren üç yıl içinde ithalatın Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’ya (GSYH) ortalama oranı yüzde 18 düşmüştü; hasar Üçüncü Büyük Depresyon’da çok daha büyük

3 Bu terimi daha önce de Batı dillerindeki “deglobalisation” kavramının karşılığı olarak kullanmıştık. Yabancı dillerde ön eklerle inşa edilen kelimelerin günümüz Türkçesinde ifade edilmesi sorunlu olduğundan, ama öte yandan “deglobalisation” türü bir terimin “küreselleşme” ile yakın ilişkisi dolayısıyla bambaşka ifade edilmesi de hatalı olduğundan bu neolojizmi Türkçede “küresizleştirme” olarak karşılamayı öneriyoruz.

oldu, ilk üç yılda bu ortalama oranda görülen düşüş yüzde 31'e ulaştı.⁴ Doğrudan yabancı yatırımlardaki büyüme de dikkat çekici ölçüde yavaşladı.

Küreselleşme finans alanında da ciddi bir darbe yedi. Britanya'nın merkez bankası olan Bank of England'ın Para Politikası Kurulu'nun bir üyesi şöyle söylüyor:

Uluslararası sermaye akımları kriz sırasında keskin bir düşüş yaşadı ve kriz öncesinde görülen düzeylere doğru toparlanma bakımından hiçbir belirti göstermiyor. Bu ülkeler için sınır ötesi finansal akımlar (ekonomilerinin büyüklüğüyle orantılı olarak ele alındığında) ancak 1983 yılındaki kadar "küreselleşmiş" durumda. (...) Birleşik Krallığın sınır ötesi finansa açıklığında artış yalnızca durmadı, ulaştığı zirveye göre yüzde 23 geriledi. Böylece, şimdi 2007 yılındaki düzeyinde bulunuyor.⁵

Konuşmacının ulaştığı sonuç, günümüzde finansal küreselleşmeden ziyade finansal küresizleşmeden söz etmenin daha isabetli olacağı oluyor.⁶

Küresizleşmenin başka göstergeleri de mevcut. Belirtilerden biri bölgesel ekonomik bütünleşme girişimlerinin durgunluğa girmiş olması.⁷ Hatta denebilir ki bu alanda sürekli bir geri düşüş ile karşı karşıyayız. Öte yandan, kurulduğunda büyük bir başarı olarak selamlanan ve önemi bakımından Dünya Bankası ve IMF ile aynı düzeye yerleştirilen Dünya Ticaret Örgütü o kadar işlevsiz kaldı ki bazıları artık ilga edilebileceğinden bile söz etmeye başla-

4 Verilen rakamlar için bkz. Peter A. G. van Bergeijk, "On the Brink of Deglobalisation... Again", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, cilt 11 (1), 2018, s. 61. Dış ticaretle gerileme konusunda ayrıca genel bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Cristina Constantinescu vd., "Does the Global Trade Slowdown Matter?", *Journal of Policy Modeling*, 38 (4), 2016 ve Alicia García Herrero, "From Globalization to Deglobalization: Zooming into Trade", Bruegel, 2020.

5 "Financial 'Deglobalization'?: Capital Flows, Banks, and the Beatles", Para Politikası Kurulu üyesi Kristin Forbes tarafından yapılan konuşma, Bank of England, 2014, <https://www.bankofengland.co.uk/speech/2014/financial-deglobalization-capital-flows-banks-and-the-beatles>.

6 A.g.y., s. 3 ve 5.

7 Peter A. G. van Bergeijk, "On the Brink of Deglobalisation", a.g.y., s. 64.

dı.⁸ Ayrıca, ister turizm ister göç amacıyla olsun nüfus hareketliliği bakımından da bir yavaşlama görülüyor.⁹

Küresizleşmenin nedenleri, ilgili literatürde henüz incelenmekte ve tartışılmakta. Meselelere daha uzun vadeli bakan, ufku geniş bazı yazarlar, 1930'lu yıllarla karşılaştırma yapıyor, büyük bir finansal sıkışıklık içine girmiş bir dünya ekonomisi koşullarında bu tür bir gerilemenin normal bir tepki olduğunu belirtiyorlar.¹⁰

Ne var ki, analiz bununla sınırlı değil. Önce döngüsel ve daha yapısal faktörler arasında bir ayırım yapılması gerekiyor. Döngüsel faktörlerin etkisi ne olursa olsun, hasılanın düşüşü, beklenebileceğinden farklı olarak, dış ticarete ya da başka göstergelerde görülen gerilemenin gerçek belirleyicisi değil. Dış ticaret eskisine göre çok daha yavaş artıyorsa bunun nedeni hasılanın artışı ile dış ticaret arasındaki ilişkinin değişmesi olarak beliriyor. Constantinescu ve arkadaşlarına göre “dünya ticaretinin GSYH’ye göre esnekliği 1990’lı yıllarda 2 iken 2000’li yıllarda sürekli düşmüştür.” Bugün bu esneklik 1’in altındadır.¹¹

Bu yeni eğilimin etkisi farklı sektörler arasında bir örnek değildir. Bu da aradığımız faktörler arasında en önemlisi konusunda bir ipucu sağlamaktadır. Bundan dolayı uzun bir alıntı yapacağız:

Dış ticaretin yavaşlaması imalat sektöründe gözleniyordu. Daha ince bir ayrıştırma, en büyük daralmanın, imalatın en yüksek dikey uzmanlaşmaya sahip olan alt sektörlerinde gerçekleştiğini gösteriyor. (...) 1990’lı yıllarda ikisi arasında güçlü bir pozitif ilişki vardı: Dikey bütünleşmesi en yüksek olan alt sektörlerde dış ticaret Küresel Değer Zincirlerinin en az gelişmiş olduğu alt sektörlere göre çok daha yüksek oranlarda büyüyordu. Sonra 2000’li yıllarda

8 García Herrero, a.g.y., s. 41-42.

9 A.g.y., s. 34 ve Tablo 6 ve 7.

10 Harold James, “Deglobalization: The Rise of Disembedded Unilateralism”, *Annual Review of Financial Economics*, 10, 2018, s. 220 ve 232; van Bergeijk, a.g.y., s 61 vd. James, finansal parçalanma ve tekrar kamulaştırmanın bankalar için her iki döneme ortak olduğuna dikkat çekiyor.

11 Constantinescu vd., a.g.y., s. 2.

dış ticaretin büyümesi bütün sektörlerde gerilerken, en büyük düşüşler, radyo, televizyon ve iletişim teçhizatı gibi (yüzde -10) veya elektrikli sanayi makineleri gibi (yüzde -6), en yüksek dikey uzmanlaşmaya sahip alt sektörlerde ortaya çıkmış bulunuyor.¹²

Böylece çok hassas bir noktaya ulaşılmış bulunuyoruz. Şimdi anlaşılıyor ki en büyük sorun küresel değer (veya meta) zincirlerinde ortaya çıkmış bulunuyor. Bu tür zincirlerin 1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar hızla büyümesinin küreselleşme olarak anılan süreç açısından hayati önem taşıdığı göz önüne alındığında, buradaki bir gerileme küreselleşme denen süreçte, herhangi bir döngüsel hareketin çok ötesine geçecek ölçüde büyük bir hasara yol açabilir. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (BIS) bir raporu bu gelişmeyi açıklama yönünde bir açılım yapıyor:

Uzun üretim zincirleri daha etkin süreçlerdir ama şoklara açık olabilirler. Sınır ötesine birden fazla sevkiyat gerektiren üretim süreçleri kural olarak daha fazla zaman almakta ve zaman içinde herhangi bir noktada daha fazla stoka ihtiyaç göstermektedir. Bu onları sarsıntılar karşısında, örneğin krediye ve işletme sermayesine ulaşılabilirliği etkileyen şoklar karşısında daha kırılgan hale getirmektedir. Gerçekten de, Bruno ve arkadaşlarının (2018) yaptığı teorik bir çalışma, daha uzun üretim zincirlerinin finansal koşullara özel olarak hassas konumda olduğunu düşündürmektedir.¹³

Küresel değer zincirleri içinde yer alan metaların üretim süreleri, iç pazar için üretilen veya üretim süreci boyunca sınır ötesi ticarete konu olmaksızın ihraç edilen, yani ihraççı ülkenin yerli girdileriyle üretilmiş olan metalara göre karşılaştırılamaz derecede uzundur. Öyleyse, 1980'li yıllardan depresyonun başlamasına kadar geçen süre boyunca küreselleşme adıyla anılan dönemde küresel meta zincirlerinin önemi göz önüne alındığında, büyük bir sorunla karşı karşıya olduğumuz anlaşılır. Bu sorun, kendi içinde,

12 A.g.y., s. 9.

13 *Globalisation and Deglobalisation*, BIS Papers, No. 100, Aralık 2018, s. 9.

dünya ekonomisini çok daha uzun bir dönem boyunca durgunluk içinde tutma tehdidini taşımaktadır.

BURJUVAZİNİN KÜRESELÇİLİĞE KARŞI SAVAŞI

Küresizleşmenin ekonomik mantığı konusunda yaptığımız araştırma bize bu sürecin ardında küresel meta zincirlerine ilişkin çok ciddi sonuçları olan bir ekonomik dinamiğin yattığını göstermiş bulunuyor. Bir bakıma, bu keşif bizim Üçüncü Büyük Depresyon'un açtığı yaranın *derinliği ve kalıcılığı* konusunda yapageldiğimiz vurgunun doğrulanması anlamına geliyor. Bu gerçekten böyle ise, dünyanın hemen hemen her yerinde devletlerin kendi ulusal sermaye fraksiyonlarını ve ulusal pazarlarını dünya pazarının bu kriz kaynağı sarsıcı dinamikleri karşısında koruma altına almaya çalışması kimseye şaşırtıcı gelmemeli.

Gerçekten de küreselleşme literatürü bu süreci tek başına ekonomik faktörlerle açıklamanın yeterli olmadığı konusunda hemfikirdir. Birçok yorumcu “küreselleşme” denen dönemin dünya çapında yarattığı hızlı ekonomik bütünleşmeden uzaklaşma eğiliminin ardında devlet politikasının son derecede önemli bir faktör olarak rol oynadığına işaret etmektedir. Küreselleşme tezinin önde gelen temsilcilerinden biri şöyle yazıyor:

Ancak, günümüz jeopolitik ve jeo-ekonomik bağlamında, araştırma çabalarını yeniden korumacılık, dış ticaretteki belirsizlik, ulusal ekonomik güvenlik alanları ile dış ticarete ve göçe karşı duvarlar biçiminde fiziksel engellerin yükseltilmesi üzerine odaklamak gerekmektedir (bkz. van Bergeijk vd. 2017b).¹⁴

2008 öncesi liberalizasyon politikalarından bu uzaklaşmanın en çarpıcı yönü, dış ticarete on yıllardır ısrarla sürdürülmekte olan liberalizasyon politikaları sonrasında korumacılığın yeniden canlanmış olmasıdır. Üçüncü Büyük Depresyon'un başlamasından sonraki on yıl boyunca hükümetlerce dış ticaret alanında alınan

14 Van Bergeijk, *op. cit.*, s. 68.

tedbirlerin dörtte üçü korumacılığın damgasını taşımaktadır! Bu korumacı önlemler anti-damping politikaları, ithalat tarifelerinin arttırılması, kotalar, iç üretimin kamu alımları ve sübvansiyonlar yoluyla teşviki gibi değişik biçimler almaktadır.¹⁵

Küresizleşme üzerine çalışan çoğu yazar daha da ileri giderek, küresizleşmeyi besleyen ekonomi politikalarının bazı durumlar da hemen 2008'den itibaren başladığına da işaret ederek, Trump ve Brexit olgularının küreselci politikalarından bu kopma sürecinin nedeni olmaktan çok semptomu olarak görülmesi gerektiğini ileri sürüyor.

Günümüzün korumacılığa dönüşünü 2016 yılında yapılan ABD başkanlık seçiminin epeyce kafa kafaya oylar sonucunda Trump tarafından kazanılmasının gelişigüzel bir neticesi olarak görmek insana cazip gelebilir. Oysa aslında küresizleşmenin tohumları çok daha önce atılmıştı. Trump'ın seçilmesi küresel gelişmenin istikrarsızlaşmasının nedeni olduğu kadar bir semptomuydu da. Küreselleşmenin sarsıntıya girmiş olduğu daha önceki merhaleler gibi, burada da sonuç siyasi bir dinamîğe bağlı olacaktır.¹⁶

Her ne kadar Trump ve Brexit'ten bu şekilde bir "semptom" olarak söz edilmesi, devletlerin dünyanın her yanında yüzünü korumacılığa çevirme eğilimi türünden önemli bir olgunun altını çizmek bakımından yararlı olsa da, niceliğin hangi noktada niteliğe dönüştüğü konusunda çok dikkatli olmalıyız. Zira örneğin Donald Trump'ın dünya ekonomisine yaklaşımı ile son yıllarda Japonya ile Güney Kore arasında yaşanmaya başlayan ticaret savaşı arasında nitel bir fark vardır. Bu ikincisi, iki ülke arasında kökleri İkinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan birtakım siyasi anlaşmazlıkların sonucu olarak ortaya çıkmıştır, dünya ekonomisine yaklaşımda

15 Oleg Komolov, "Deglobalization and the 'Great Stagnation'", *International Critical Thought*, v. 10 (3), 2020, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21598282.2020.1846582>, s. 3-4.

16 James, a.g.y., s. 220. Trump için "semptom" kavramının bir başka kullanımını için bkz. Peter A. G. van Bergeijk, *Deglobalization 2.0. Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession*, Cheltenham: Edward Elgar, 2019, s. 1-2.

köklü bir değişimden değil. Şimdi Trump'ın politikalarının, küreselleşmeden çark etmenin daha sıradan, kısmi, parça bölük örneklerinden ne anlamda farklılaştığını anlamaya çalışalım.

Bunu yapabilmek için önce, Üçüncü Büyük Depresyon'un başlayışıyla birlikte uluslararası burjuvazinin kendisini karşı karşıya bulduğu durumun *vahametini* anlamak zorundayız. Artık biliyoruz ki, küreselcilik dünya burjuvazisinin, 1970'li yılların ortalarında başlayan krizin yükünü işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıfların sırtına yıkarak durgunluğa düşmüş dünya ekonomisini yeni bir toparlanma ve canlılık dönemine hazırlamak için üzerinde hemfikir olduğu politikanın bir parçası idi. 1979'da Margaret Thatcher'ın Britanya'da iktidara geçmesinden itibaren otuz yıl boyunca uygulanan neoliberal stratejinin uluslararası ortamdaki uzantısıydı. Bu strateji gerçekten de emekçi kitleleri atomize etmeyi ve uluslararası işçi sınıfı bağrında aşağıya doğru bir yarıyı derinleştirmeyi becermişti.

İşçi devletlerinde kapitalizme geri dönüş konusunda bu beklenmedik avantaja rağmen, kapitalizm 30 yıllık krizini aşamadı. Bu başarısızlıkta hiç kuşku yok ki en önemli faktör kapitalizmin emperyalist çağın başından itibaren bir gerileme dönemine girmiş olmasıydı. Emperyalist çağın büyük depresyonları zaten tam da bu gerileme sürecinin dışavurumudur. Bu gerilemenin ardında üretici güçlerin toplumsallaşması ile kapitalizm koşullarında üretim araçları üzerinde kurulmuş olan özel mülkiyet arasındaki çelişki yatar. Üretici güçlerin muazzam bir toplumsallaşma düzeyine ulaştığı, hiçbir üretim sürecinin diğerlerinden yalıtılamayacağı, herkesin herkese bağımlı hale gelmiş olduğu bir aşamada toplumların geleceği için merkezî planlama tek çözüm olarak insanlığın gündemine girmiştir. Oysa özel mülkiyet ne ulusal alanda ne uluslararası alanda merkezî planlamanın genel ilke haline gelmesine izin vermez.

Böylece, küresel finans krizi olarak anılan krizin patlak vermesiyle birlikte uluslararası burjuvazi kendini derin bir uçurumun kenarında buluyordu. Krizi çözmek için otuz yıldır uygulanan po-

litika iflas etmişti. Küreselcilikle takviye edilmiş neoliberal stratejinin işçi sınıfının saflarını zayıflatmakta ve dünyanın her yanında emekçi kitleleri yoksullaştırmakta elde ettiği başarıya ve büyük düşman "komünist blok"un çökmesine rağmen dünya ekonomisi şimdi *eskisinden de beter bir duruma* düşmüştü! 2008'den sonra uluslararası burjuvazinin bağrında bir dizi unsurun bir bilanço çıkarmaya girişmesinin ardında yatan budur.

Dünya ekonomisinin tedricen parçalanıyor olması dünya burjuvazisinin bu fraksiyonuna (ya da bu fraksiyonlarına) artık daha fazla liberalizasyonun anlamı olmadığını düşündürüyor. Küreselcilik bu fraksiyona göre artık düpedüz zararlıdır. Yeni bir canlı sermaye birikimi döneminin zemininin sağlanması olasılığı her zamankinden daha uzak görünüyor. Böyle zamanlarda kapitalist dünya ekonomisini zora sokan öteki temel çelişki devreye girer. Küreselleşme teorisinin açıkça ideolojik iddialarına karşıt olarak, kapitalist üretim tarzında dünya sisteminin adım adım bütünleşmesi ile ulus devletin inatçı varlığı arasında, kapitalist sistem var oldukça çözülemeyecek bir çelişki mevcuttur. Toplu kurtuluş ufuk çizgisinde giderek kaybolan bir umut haline geldikçe, her ülkenin burjuvazisinin büyüyen bir kesimi ulusal çapta bir kurtuluşun hayalini kurmaya başlar.

Emperyalist ülkelerde bu, faşizm biçimini alır. Bunun nedeni kolayca açıklanabilir. Emperyalist ekonomilerin, çok ileri düzeyde gelişmiş üretici güçlerinin işleyebilmesi ve sermaye birikimini sürdürebilmesi için *dünya ekonomisine ihtiyaçları vardır*. Ulusal odaklı yeni ekonomi politikası stratejisi, her ne kadar ulusal ekonominin ve sermayenin ulusal fraksiyonunun çıkarlarını korumak ve kurtarmak amacıyla başlatılsa da, tedavi sürecinin bir aşamasında gözlerini dışarıya çevirmek zorundadır bu yüzden. Birlikte kurtuluş zaten olanaksız olduğundan, bu dışarıya dönüş birkaç ülkenin iradesinin başka ülkelere, bu ülkeler ister kendileri de emperyalist olsun, ister emperyalizme tâbi ülkeler, dayatılması biçimini almaktadır. Trump'ın ekonomi politikalarının anlamı budur. "Önce

Amerika” şiarının anlamı budur. Daha önceki çalışmalarımızda “*über alles* sendromu” (her şeyin üstünde sendromu) olarak andığımız bir ruh durumunun, ön-faşizmin başını kaldırdığı bütün ülkelerde (Fransa’da “*préférence nationale*” (ulusal öncelik), İtalya’da “*prima gli italiani*” (önce İtalyanlar) vb. yeniden canlanmasının ardındaki saik budur. 21. yüzyılda barbarlığın geri gelişinden söz etmemizin nedeni budur. Hareketin *tözünün faşist olduğunda* ısrar etmemizin nedeni budur.

Bu tartışmaya son noktayı koymadan önce emperyalist burjuvazinin belirli fraksiyonlarının bu yeni yönelişinin sınıf mücadeleleri açısından ne anlama geldiğini göz önüne almamız iyi olur. Krizden çıkış için geliştirilen faşist proje, örgütlü işçi sınıfının iki ayrı anlamda ezilmesini gerektirir. İlk aşamada sermayenin ulusal fraksiyonunun sermaye birikimini canlandırmak amacıyla en yüksek artı değer miktarının çekilip alınması amacıyla; ikinci aşamada ise sosyal ve ekonomik hayatın bütününe savaşın gereklerini yerine getirmek üzere yeniden düzenlemek amacıyla. Bu açıdan bakıldığında, faşizm başka hiçbir otoriter devlet türüne benzemeyen bir devlet türüdür. Faşizm proletaryanın bütün bağımsız örgütlerinin, ekonomik ya da politik, devrimci ya da reformist ortadan kaldırıldığı bir rejimdir.

Bütün bu nedenlerden dolayı proletaryanın politikasının faşizmi, burjuvazinin bütün öteki hareketlerinden ve ideolojilerinden ayrı bir düzlemde ele alması gereklidir.

HALK İÇİN MİLLİYETÇİLİK AŞISI: SINIF İÇİ MÜCADELE OLARAK İRKÇILIK

Üzerinde tartışmakta olduğumuz partiler ailesinin ayırıcı özelliklerini ne milliyetçilik ne ırkçılık ne de bunlara benzer başka herhangi bir siyasi ideoloji yeterince anlatabilir. “Hâkim sınıfların milliyetçiliği”, kapitalizmi günümüzde köşeye sıkıştıran ve bitmek bilmeyen devasa boyutlarda bir krize mahkûm eden çözümsüz çelişkilere bir çözüm olarak doğdu demiştik. “Halk için milliyetçilik”

de yine aynı krizin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu milliyetçilik ya da ırkçılık aslında ön-faşist hareketin emekçi ve yoksul halkı, kapitalizmin derin krizinin yarattığı koşullar altında yaşadıkları sefaletin gerçek sorumlusu olan kapitalizm ve burjuvazinin yerine göçmenlerin, Müslümanların, "renkli" olarak anılan halkların, Romanların ve bazen de Yahudilerin konulması yoluyla faşizme kazanılması amacıyla körüklediği bir ideolojidir. Yani "Le Pen milliyetçidir" ya da "Salvini ırkçıdır" demek boş gevezeliktir. Hâkim sınıfların o kadar çok mensubu ve elbette hâkim sınıf partilerinin liderleri zaten öylesine ırkçıdır ki sözü geçen iki politikacının "milliyetçi" ya da "ırkçı" olduğunu söylemek hiçbir biçimde meselenin özüne inmeyi sağlayamaz. Yalnızca ve yalnızca dünya kapitalizminin çözümsüz ekonomik krizine organik olarak bağlı olan milliyetçilik ve ırkçılık ön-faşist hareketin ayırıcı bir özelliği olarak düşünülmelidir. *Milliyetçilik ve ırkçılık, ancak sınıf mücadelesine ayrılmaz şekilde bağlı olduğunda faşizmin tanımlayıcı bir özelliği haline gelir.* Milliyetçilik ya da ırkçılık konusundaki herhangi başka tür bir söylem bu bağlamda içerikten yoksun kalacaktır.¹⁷

Başka bir şekilde söylenecek olursa, ön-faşist hareketin ırkçılığı "yerli" ya da "çoğunluğa mensup" işçiyi, yaşadığı ağır sorunların sorumlusunun göçmen işçiler ya da ulusal/ırksal azınlıklar olduğuna inandırmak amacıyla geliştirilmiştir. Yerli işçinin işini elinden alan, ailesinin ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere inşa edilmiş kurumların kaynaklarını yağmalayan, iki halkın yan yana yaşadığı mahallelerde kavga ve suçun tohumlarını atan, kısacası hayatı yaşanmaz hale çeviren bunlardır faşist hareketin çizdiği ideolojik çerçevede.

Doğaldır ki, ırkçılığın, her ortaya çıktığında otomatik olarak göçmenlerin ya da Müslümanların ya da azınlıkların yerli halk için yarattığı olumsuz ekonomik sonuçlarla iç içe geçmiş biçimlere bürünmesi beklenemez. Ama bazı anlar vardır ki bu tür bir ilişki ku-

17 Bu da bütün milliyetçiliklerin aynı derecede mahkûm edilmemesi gerektiğini gösterir. Buna karşılık ırkçılık gericiiktir ve insanlığın kurtuluşu için mücadele eden herkes tarafından mahkûm edilmiştir.

rulduğu kolayca teşhis edilebilir ve inkâr edilemez. Faşist ırkçılığın ya da milliyetçiliğin *özünün* ortaya çıktığı anlar bunlardır. Şayet başka zamanlarda söylem münhasıran ırksal ya da ulusal özellikler üzerinde odaklaşıyorsa, bunun çoğunluk halkta göçmenlere ya da azınlıklara yönelik önyargıları güçlendirmek için yapıldığı akılda tutulmalıdır.

Faşist ırkçılığın özünün şaşmaz biçimde ortaya çıktığı o anlara ilişkin, her ikisi de Fransa'dan iki örneğe bakalım. Ulusal Cephe'nin ilk sloganlarından biri şuydu: "Bir milyon işsiz, bir milyon gereksiz göçmen demektir." Bu slogan çok uzun yıllar kullanılmaya devam etti. Ekonomik kriz derinleştikçe kullanılan sayı da ona paralel olarak değiştirildi. Sloganın uzun ömürlü olmasının nedeni faşist ırkçılığın merkezinde yatan özü gayet başarılı şekilde ortaya çıkarması ve yerli Fransız işçisinin kaygılarına çok iyi hitap etmesi idi.

Öteki örnek, bir propaganda sloganı değildir. Ulusal Cephe'nin sağlam biçimde yerleşmiş bir ilkesidir: "ulusal öncelik". Bu ilke gayet berrak biçimde ortaya koymaktadır ki Ulusal Cephe (günümüzdeki adıyla Ulusal Derleniş) iktidarında sosyal hizmetler öncelikle yerli Fransızlara sağlanacak, göçmenlere ise ancak bundan sonra sıra gelecektir. Burada da ırk ve sınıf, göçmenlere ve başka türden azınlıklara reva görülen muameleye ayrılmaz biçimde bağlanmış olmaktadır.

Aslında aynı şey Trump için de geçerli idi. Müslümanlara "terörist", Meksikalılara "tecavüzcü" diye saldırdığında Trump'ın amacı (beyaz) Amerikalı işçi ve köylüye onlarca yıldır yaşanmakta olana karşıt olarak kendi iktidarında onların ihtiyaçlarına çok daha özenli yaklaşılacağı mesajını dolaylı yoldan vermektir. Daha genel olarak iktisadi alandaki korumacılığı, yani gümrük tarifeleri aracılığıyla Amerikan pazarını koruması, Trans-Pasifik olarak bilinen anlaşma ya da 1994'ten beri işlemekte olan NAFTA (şimdi adı değişmiş bulunuyor) gibi serbest ticaret bölgelerine hasmane yaklaşımı, Meksika sınırına duvar inşa etme konusundaki kötü şöhretli projesi –bütün bunlar Amerikan işçi ve köylüsünde Trump'ın ilk

önceliğinin kendi çıkarları olduğu izlenimini bırakmayı hedefleyen manevralardır.

TEORİ NEYE YARAR?

Giriş yazısını bitirirken sol içi bir tartışmaya değinelim. Marksizmi terk eden ya da terk ettiği halde hâlâ Marksist görünmeye çalışan solcular ve onların örgütleri, Berlin Duvarı'nın çöküşünden sonra büyük ölçüde sol liberalizme kaydılar ve “küreselleşme” teorisine gönüllü tutsaklar olarak yazıldılar. Dünya değişmişti, yeniye direnmemeliydik, biz de adapte olmalıydık vb. vb. Bunlar o kadar ileri gittiler ki, “küreselleşme” çağında askerî darbelerin olanaksız hale geldiğini bile iddia ettiler. O dönemden bugüne Türkiye iki askerî müdahale (28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007) ve bir başarısız darbe girişimi (15 Temmuz 2016) yaşadı. Türkiye'yi bırakın, sistemin kalbi olan Amerika bile 6 Ocak 2021'de, askerî karakter taşımasa da bir nevi başarısız darbe ile karşı karşıya kaldı.

“Küreselleşme”nin çöküşüyle içine girdiğimiz küresizleşme döneminin aynı zamanda faşizmin yükselişinin maddi zeminini oluşturduğunu artık biliyoruz. Buradan açık bir sonuç çıkıyor: Sol liberalizm, aynen geçmişte yaşanan darbeleri olduğu gibi, bugün de faşizmin dünya çapındaki yükselişini öngöremezdi zira “küreselleşme”nin kaçınılmaz ve geri dönülemez biçimde sonsuz olduğuna inanmıştı. Dünya ekonomisinin bölünmesini ve küresizleşmeyi bir olasılık olarak dahi reddettiği için faşizmin yükselişini de öngöremezdi.

Sosyalistler için teori zihinsel bir egzersiz, süslü bir söylem, boş spekülasyon değildir. Sosyalistler için teori, eyleme yol gösteren, pratikle bütünlük içinde gelişen bir rehberdir.

Marksizmin teorisi finansal çöküşü, büyük depresyonu, faşizmin yükselişini öngörme kapasitesini ortaya koymuştur. Marksizmden kaçanlar ise orta yerde, pusulasız öngörüsüz kalmışlardır. Hangisinin daha doğru bir düşünce rehberine sahip olduğu kararını okurumuza bırakıyoruz.

GİRİŞ

Emperyalizm yaklaşık yirmi yıldır, Türkiye'nin çevresinde bir ölüm dansına girişti. Kâh Ortadoğu'da, kâh Balkanlar'da, kâh Orta Asya'da, kâh Kafkasya'da savaşlar çıkarıyor, devletler yıkıyor, insanları öldürüyor. Neden? Baba oğul Bush'ların genetik yapısından mı? Ya Clinton döneminin saldırıları? "Neo-con"ların çılgınlığından mı? Ya onlara karşı olduğu halde Irak savaşı öncesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önünde modern bilgisayar teknolojisinin yardımıyla bütün dünyanın önünde yalan üstüne yalan söyleyen eski ABD Dışişleri Bakanı Powell? ABD devletinin doğasından mı? Ya her savaşta onun yanında yer alan Britanya? Ya Irak savaşında homurdanan ama bütün ötekilere destek veren Fransa ve Almanya? Sağcı politikacıların ırkçılığından mı? Ya 1999'da Sırbistan ve Kosova'ya bomba yağdıran dört büyük Avrupa devletinin (Almanya, Fransa, Britanya, İtalya) sosyal demokrat başbakanları? Ya Almanya'nın, programında merkezi bir yer tutan barışı ayaklar altına alarak Kosova savaşı kahramanı olmaya soyunan Yeşiller Partisi'nden dışişleri bakanı Fischer? Elinizdeki kitap, "küreselleşme çağı"nın dünyayı barış, demokrasi, insan hakları temelinde bütünleştirmeyi vaat eden retoriğinin ardına geçerek, devletlerin, rejimlerin, siyasi partilerin, politikacıların ötesinde, savaşın emperyalizmin doğasında yattığını okura anlatmak için yazıldı.

*
* * *

Emperyalizm, 1991 Körfez savaşı ile yeni dönemin savaşlar dalgasını (Körfez'den sonra 1999 Kosova, 2001 Afganistan, 2003 Irak) başlatmadan da önce, neoliberal strateji temelinde dünya çapında işçi sınıfına, yoksul köylülüğe, emekçilere ve bütün ezilenlere karşı ekonomik taarruzunu başlatmıştı. Doğu Avrupa (1989) ve Sovyetler Birliği'nin (1991) çöküşünden sonra buna "küreselleşme" adı verildi. Bugün, Seattle ve ertesinde, Latin Amerika'daki devrimci yükselişin gölgesinde, Batı Avrupa'da üst üste gelen genel grevlerin peşinde, "küreselleşme"nin olumsuz yanları da olduğundan söz etmek moda oldu. Uluslararası kapitalizmin örgütleri arasındaki işbölümünde (sermayenin disiplinini temsil eden IMF'den farklı olarak) "insani" bir yüzü temsil görevini üstlenmiş olan Dünya Bankası ikide bir raporlar yayınlayıp dünyada şu kadar milyar insanın günde 1 doların altında bir gelirle geçinmek zorunda kaldığını, en zengin ülkelerle en yoksulların arasında gelir farkının eskisine göre bile büyüdüğünü ilan ediyor. Ama bunlar önlenebilir yan etkiler olarak sunuluyor. Herkes üzülüyor. Dünya Bankası konferanslar düzenliyor... ve raporlarını farelerin eleştirisine terk ediyor. INGO'lar (uluslararası STK'lar) ve NGO'lar (STK'lar) "kırsal kalkınma" programları ve seminerleri düzenliyor... ve bir dizi uzman hem ilginç yerlere seyahat ediyor hem büyük paralar kazanıyor. Bildiğimiz kapitalist bankacılığın "nano teknoloji" çağına uygun versiyonu olan "mikro kredi" göklere çıkartılıyor... ve yoksullar yoksullaşmaya, ülkeler arasında gelir uçurumu büyümeye devam ediyor. Elinizdeki kitap, yoksullaşmanın ve ülkeler arasındaki uçurumun büyümesinin "küreselleşme"nin istenmeyen bir yan etkisi değil, doğrudan doğruya amacı, hedefi, ulaşmak istediği sonuç olduğunu okura anlatmak için yazıldı.

*
* * *

"Küreselleşme"nin emperyalizmin kirli yüzünü gizlemek için kullanılan bir ad olduğu bugüne kadar çok söylendi. Öyleyse, eli-

nizdeki kitap uzun zamandır söylenmekte olan bir şeyi, en fazlasından biraz daha ayrıntılı, biraz daha sistematik olarak anlatmak için mi yazıldı? Hayır. Çünkü “emperyalizm” sözcüğünün ardında bin bir anlam yatabilir. Türkiye’de “küreselleşme emperyalizmin kendisidir” diyenlerin yüzde doksan dokuzu, emperyalizmi bazı devletlerin başka devletler üzerindeki hâkimiyeti, “küreselleşme”yi de ulus devlete karşı bir saldırı olarak anlarlar. Küreselciler, yani küreselleşme taraftarları ile ulusalcılar bir konuda bütünüyle hemfikirdir. Bir süreç olarak “küreselleşme” ulusal devlete karşıdır, onu zayıflatmaya, aşındırmaya, mümkün olursa işlevsizleştirmeye ve felç etmeye yönelir. (Aradaki tek fark belki de bazı ulusalcıların “küreselleşme”nin hedefini Türk devletini ortadan kaldırmaktan ibaret sanmalarındır!) Biz ise emperyalizm ve “küreselleşme” konusundaki bu yorumun bütünüyle yanlış olduğuna kanaatindeyiz.

Bu kitap alışılmış ve yaygın “küreselleşme” tanımlarına meydan okuyor ve çok yalın bir iddiada bulunuyor: Küreselleşme ulus devlete bir saldırı değildir, bir sınıf taarruzudur. Emperyalist burjuvazisiyle, bağımlı ülke kapitalistiyle, eskiden “sosyalist” diye anılan ülkelerin restorasyonist bürokrasisiyle hâkim güçlerin işçi sınıfına ve emekçilere bir taarruzu. Emperyalizm ise devletler arası bir ilişki değil, kapitalizmin en yüksek aşaması. “Küreselleşme”nin milyonlarca tanımını bulmak mümkün. Bu satırların yazarı için “küreselleşme”nin en dakik tanımı, uluslararası burjuvazinin farklı ülkelerin işçi sınıflarını ve emekçilerini rekabet içine sokarak kazanım ve haklarında aşağıya doğru bir yarış başlatmasıdır. Daha kısa bir tanım isteyenler için, “küreselleşme” yedek sanayi ordusunu dünya çapında genişletme stratejisidir. Kısacası, elinizdeki kitap, “küreselleşme”nin sadece sağ ve sol liberalizmler tarafından sunulduğunu değil, milliyetçi/ulusalcı/yurtsever açıklamalarını da çürütmek için yazıldı.

Bu kitap, sadece ulusalcıların değil, solun çok değişik akımlarının “küreselleşme”nin gerçek karakterini kavrayamadığını ortaya koymaya çalışıyor. Ana damar “küreselleşme” teorisini has liberal düşünürlerle birlikte geliştiren, hatta bu teori üzerinde damgası bulunan sol liberalizmin, Seattle, Prag ve Cenova’nın “küreselleşme karşıtı” hareketini evcilleştiren “alternatif küreselleşme” hareketinin, “küreselleşme”nin gizlediği emperyalizme karşı mücadelenin aynı zamanda bir sınıf tavrı gerektirdiğini bütünüyle gözlerden saklayan ulusalcılığın ve “emperyalizm” gibi yüklü bir kavramı ancak sterilize bir laboratuvar ortamında eldivenle tutabilen bir tür Marksizmin eleştirisi elinizdeki kitabın bir başka konusunu oluşturuyor.

*
* *

Okurumuzu daha baştan uyarmamız gereken bir konu var. Yaygın kanının aksine, günümüz dünyasının gelişmelerini kavramak ve karşı karşıya olduğumuz büyük sorunların (savaş, yoksulluk ve güvencesizlik, ekolojik yıkım, ulusa, ırka, cinsiyete dayalı ezilme, toplumun metalaşma ve bencillik temelinde yozlaşması vb.) çözümü için çalışmak söz konusu olduğunda, mümkün olan yalnızca iki tavır yoktur. İnsan ya küreselci ve liberal ya da ulusalcı ve statükocu olmak zorunda değildir. Bir üçüncü tavır daha mevcuttur: sınıf mücadelesine dayanan bir enternasyonalizm. Küreselciler, ister bilinçli ister bilinçsiz, yalan söylemektedirler: “Küreselleşme” bütün dünyanın kaynaşması ve kardeşleşmesi yönünde bir gelişme değildir. “Küreselleşme”, aşağıda ayrıntısıyla ortaya konulacağı gibi, gizli bir milliyetçiliğin yatağıdır. Bütün dünyanın kucaklaşmasını ve her ırktan, renkten, ulustan insanların kardeşleşmesini savunan tek akım enternasyonalizmdir. Yani insanın yurdunun bütün dünya olduğunu savunan akım. Marksizm ise tek gerçekçi enternasyonalizmin proleter enternasyonalizmi olduğunu, yani bugün var olan ulusal düşmanlıkları ve ırkçılığı aşabilmek, savaşlara son verebilmek için, kapitalizmin ve emperyalizmin yıkılma-